

is dit laatste,
wat heel zoet

Henk Hal-
amakanaal
it is niet een
haal, maar de
evenement, dat
de reis naar
s die in 1917
oorlog moest
geven in den
een geregeld
jongen als zij,
opmerkt wat
soppersoon is.
anders de reis
de „Grotius“
met hem mee,
daan, en dan
de voorste als
controleur, of
aandacht het
praat met de
en en hun ge-
edstrijden, die
de passagiers
co, Jokohama,
n en al actie:
en en dingen,
dramen, voort-
disachtige vrij-
de stelling.
gen en geheel
en indruk van
aan boord en
om het geheel
zijn; de illus-
bij.

st verkieselijke
g ruimte aan
aandacht op
anten de gele-
n te houden.
ren-bedenksels
sch en zuiver.
eef ze ook de
rs.

jongens van
moet ik er bij
de uitdrukkin-
gens van plm.
an S. D. Le
erhaal uit den
geschiedenis.
u als middel-
lezen en Bata-
derworpenheid
ongen dienen
porheen lezen
n opvattingen
godsdienstige
teken der Ger-
ren, die Ascon
wezig het efe-
vinden wil.

Alkmaar,
da.

er Synode, tot
erd, te hebben
er alweer zijne
eggen, daar de
niale Synode,
een kwam. In
rantschgezinde
ien om te ver-
Dordt wilden
tot zijn groot
cheidene zijner
en zijn leer-
werd hij door
dere leden ge-
zaken te stel-
van ketterij ge-
16e eeuw had
arechtzinnigen
en Heidelberg-
nagelaten, en
ermanus, was
nderen in de
trvan de ant-
een uit Bijbel-
geworden als
da had Dirk
eide bestrijder
gewoond, en
zijn Leidschen
tsoord gevon-
antsch en had
de prediking
bezwaar had-
niet alleen
en kinderen
het laatste van

durf, behendigheid, kracht, zonder dat door over-
drijving schade wordt gedaan.

Ten slotte wijs ik nog op een boek voor meisjes
van 10—12 jaar: „Een doktersfamilie in
het hooge Noorden“ door T. Hellinga
Zwart bewerkt. 't Is een prettig en fleurig ver-
haal van winter- en zomergezelligheden in Noor-
wegen, huiselijk genoegen en kinderlijkheid, onder-
liefe en ouderzorg en tegelijk wordt weer in de
teekening van nationale gebruiken en verhoudingen
de stof tot een algemeen plan opgeheven. In de
beschrijving van de kerstgeschiedenis door Groot-
moeder voelen we wel een andere opvatting dan de
onze, maar, gezien de sfeer, waarin het boek thuis
behoort, (’t is een Noors kindboek) valt dit
alles toch niet uit den toon.

In 't begin van dit artikel wees ik er op, dat de
boeken, die ik bespreken moest, „neutrale“ boeken
zijn. Ten overvloede herhaal ik dit ook nu, aan het
slot. Maar uit de enkele opmerkingen, die ik maken
kon, moge toch gebleken zijn, dat ook onder deze
boeken wel lectuur te vinden is, die we zonder
overwegend bezwaar onze kinderen kunnen laten
lezen.

C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK.

Geschiedenis van de opvoeding en het
onderwijs, vooral in Nederland, door D. Wou-
ters en W. J. Visser.
P. Noordhoff — Groningen.

Er is in den tegenwoordigen tijd een sterke
stroom, die de richting uitgaat waar men van ge-
schiedenis, inzonderheid van geschiedenis van op-
voeding en onderwijs niet wil weten. Vooral in
Duitschland klom de leuze: „geen historie“. Niet
het historisch geworden, niet wat we als schatten
uit het verleden ontvingen, maar het nieuwe begin,
de chaos moet het uitgangspunt zijn voor de op-
voeding. „Im Anfang was das Chaos“ is in de
kringen van paedagogen als Wyneken en bij al
de menschen van de „Wendekreis“ het woord,
dat wonderen doet.

Bij dezen roep is een merkwaardig verschijnsel
te constateeren. Om toch te bewijzen, dat men
niet zijn kreel op 't goede spoor is, beroept men
zich op de historie. De namen van Hegel en
Nietzsche moeten bij voorkeur dienst doen, om
de houding te verdedigen. Dat hier een lichtelijk
zich overgeven aan een inconsequentie wordt ge-
vonden, zal niemand kunnen ontkennen. Trouwens
opzichzelf is heel de houding van het „onhistorisch“
opvoeden alleen daar mogelijk, waar men de
samenleving beschouwt als een zich volgens de
wetten der evolutie ontwikkelende grootheid, met
dien verstande, dat men dan ook nog de theorie van
de „sprongmutaties“ erbij moet halen om zijn ge-
drag goed te praten. En zelfs daar wordt zonder
historische studie de paedagogiek als wetenschap
onmogelijk. Want hoe zal men een regel voor het
leven kunnen nasporen, indien men niet de baan
van het verleden naar het heden overziet.

Het zal ons niet verwonderen, dat van christe-
lijke zijde immer aandacht is geschenken aan de
historie van onderwijs en opvoeding. Er is geen
volledige kennis van het toekomstideaal mogelijk,
zonder kennis van het heden; en het heden is
zonder studie van het verleden niet te verstaan.

1618 was den Gereformeerden eindelijk een der
kerkgebouwen afgestaan, waarin tijdens de Dordt-
sche Synode onder anderen ook door Voetius was
gepredikt.

De Leidsche Synode wenschte, nadat de Goud-
sche remonstrantsgezinde predikanten met hun
kerkeraad waren afgezet, en de „doleerende“ kerke-
raad als de eenige wettige was erkend, dat ook
de Grootte kerk aan de Gereformeerden zou worden
teruggegeven. Voetius' vaderlijke vriend Van Sonneveld,
die nu niet meer te Gorinchem maar te Delft
stond, zou er den 28sten Juli optreden, en met hem
werden de Schiedamsche predikant Swalmius en
Voetius gedeputeerd om met den kerkeraad en den
magistraat over eene voorloopige voorziening in den
predikdienst te overleggen. Wat er toen voorviel
is zoo tekenend in de Acta der Leidsche Synode
vermeld, dat ik niet kan nalaten het zoo kort
mogelijk hier weer te geven. Des Zaterdag's aan-
komen, hadden de gedeputeerden onmiddellijk be-
merkt „dat de gemoeiden te Gouda vrij wat ont-
stelt waren“, en daarom hadden zij op verzoek van
den magistraat er in toegestemd dat de acte van
afzetting van den kerkeraad en den laatst over-
gebleven remonstrantschen predikant Theodorus
Herberts, den zoon van Hermanus, dien Zondag
niet van den kansel zou worden afgelezen. Des
Zondagmorgens naar de kerk gaande, vonden zij
deze „vervult met menschen, die sy wel merkten,
dat niet en quamen om Gods woort te hooren,
alsoo sy door haer gebeden ende woorden de
broeders bespotteden en een gelach maecten, ende
met steenen ten deel wel versien waren“. Toen
de voorzang werd aangeheven ontstond er „een
gelach ende vreeselick geroep“. Onder het voor-
gebed werd geschreeuwd, met steenen gesmeten,

Ook hier geldt het: „in 't verleden ligt het heden,
in het nu wat worden zal“. Bovendien: zonder
studie van historie is allerlei praktisch gegeven
niet te begrijpen; is ook menige ervaring nutteloos
gewees; is zeer veel in de terminologie en de
omschrijving der begrippen niet te vatten. En ten
slotte: steeds weer is ook het achteromzien voor
den christen noodig, om zich rekenschap te geven
van zijn verantwoordelijkheid, om tot danken ge-
stemd te worden, en om organisch den hand tus-
schen verleden en toekomst door eigen daden en
eigen streven te kunnen leggen.

Nu kan men de geschiedenis, waarmee de op-
voeding en de opvoedkunde ons in aanraking
brengt, van onderscheiden zijde bezien. Men kan
b.v. een opsomming geven van onderscheiden
wetten en regelingen betreffende opvoeding en
onderwijs; ook is het mogelijk eenige interessante
bizonderheden naar voren te brengen; maar het
eerste is allermint dankbaar werk, hoe noodig 't
ook opzichzelf zij, dat zulks eens geschiede, en
het laatste heeft geen wetenschappelijk belang, hoe
gaarne ook zulke anecdotes lezers vinden.

Maar het is ook mogelijk de taak anders aan
te vatten. Men kan geven een geschiedenis van
de paedagogiek, waarbij men de opeenvolgende
wetenschappelijke systemen elk opzichzelf en in
hun onderlingen samenhang aan een onderzoek
onderwerpt. Maar daarnaast is het mogelijk een
historie te geven van opvoeding (paedagogie) en
onderwijs. Natuurlijk zal de eerste soort werken
verband moeten houden met de tweede, d.w.z. een
historie der paedagogiek is niet mogelijk zonder
de geschiedenis van de opvoeding ook telkens aan
te roeren, en de geschiedenis der paedagogie zal
telkens die der opvoedkunde raken. Maar tenslotte
zijn het toch twee wel te onderscheiden terreinen.

De schrijvers van het boek, welks titel boven
dit artikel staat, hebben het laatste willen doen.
En, laat ik het dadelijk mogen zeggen: ze hebben
het goed gedaan.

Ze hebben ons een goed boek gegeven van 361
pagina's, dat door den uitgever uitnemend werd
verzorgd.

Een van de goede eigenschappen van het boek
is er eene, die dadelijk opvalt: het boek is rijk
geïllustreerd, en dat ook met portretten, facsimile's,
afbeeldingen van boeken, enz., die werkelijk zeld-
zaam zijn. Nu zou het kunnen zijn, dat ondanks
dit goede, er toch overigens niet veel in het boek
te prijzen viel, maar dat is niet het geval.

De groote deugd van dit boek is m.i. deze, dat de
schrijvers zoo veel mogelijk gepoogd hebben, zich
te wenden tot de bronnen. Vooral voor de 17e
en 18e eeuw is daardoor iets verkregen, dat elders
vergeefs moet worden gezocht. Gelijk de titel aan-
geeft is verreweg de meeste aandacht gewijd aan
Nederland. En heb ik te dien opzichte een aan-
merking, dan is het deze, dat, naar verhouding de
19e eeuw wat beknopt is besproken. Maar men
kan niet alles vragen. Wel heb ik den indruk, dat
omtrent de 19e eeuw minder bronnenstudie werd
verwerkt dan omtrent de voorafgaande.

Nu is er — Prof. Goslinga wees er nog niet
lang geleden op — inderdaad, vóór de geschiedenis
van den schoolstrijd juist en volledig kan worden
beschreven, nog ontzaglijk veel te onderzoeken.

En weer is het de vraag of het dan maar niet
beter is te doen zooals de schrijvers deden: in
twijfelachtige gevallen zich onthouden.

Wel staat vast, dat een werk als dit kritisch
moet zijn. We leven nu eenmaal in een tijd, waarin

werden de messen geslepen en de banken heen
en weer gesleept; en tijdens de predikatie nam
men handen bij den staart op en slingerde ze
tusschen de aanwezigen. Onder den nazam werd
„yselick tegengescreuwt“ en werden ook „oneer-
lijke liedekens“ aangeheven. Deze laatste mede-
deeling wordt verduidelijkt door Gerard Brandt,
die weet te vertellen dat, toen ds Sommeveldt in
het nagebed er voor had gedankt dat ook te Gouda
de waarheid nu als een nieuw licht weder op den
kandelhaar was geplaatst, eenige „beekelssters (d.w.z.
vlassplinters), onzedige vrouwhuiden“ plotseling
het oud-hollandsche liedje aanhieven: „Het daeghet
niet den Oosten, het licht schijnt overal!“ Slechts
onder bescherming van den Baljuw, konden de pre-
dikanten tusschen het opdringende en met steenen
werpende volk de kerk verlaten. Eene nanfiddag-
godsdienstloefening achtte de magistraat onder deze
omstandigheden ongewenscht, weshalve de gede-
puteerden onmiddellijk naar Den Haag vertrokken,
waar hun den volgende dag door den Prins en de
Gecommitteerde Raden alle steun werd toegezegd.
Den daaropvolgenden Zondag werd de dienst, onder
bescherming van krijgsvolk, ongestoord verricht;
ook Voetius trad daarbij op.

Na deze Leidsche Synode van 1619 liet de Gor-
cumsche classis den pastor van Heusden eenige
jaren met rust; eerst in 1623 vaardigde zij hem
weer af naar de Synode van Den Briel, waar hij
met het scribaat werd belast; en ook het volgend
jaar moest hij haar op die te 's-Gravenhage verte-
genwoordigen. Daarna gingen weer vier jaren voor-
bij; men ziet, er bestond geen reden tot de klacht,
dat men steeds dezelfde personen afvaardigde.
Eerst in 1628 vinden wij Voetius weer op de Delft-
sche Synode. Daar werd hij benoemd tot „Synodaal

men neiging heeft het met de critiek niet zoo
nauw te nemen. Maar daarom vervalt de roeping
niet, vooral in een boek, dat jonge menschen in
de eerste plaats leiding moet geven, scherp critisch
te staan tegenover alles, wat niet aan den eisch
van het beginsel beantwoordt.

Daarom vindt ik het wel erg jammer, dat in
dit boek Salzmann „een geloovig man“ wordt
genoemd. Hij gaf werkelijk meer oorzaak voor op-
rechte belijders om hem te wantrouwen, dan alleen
„dat hij zich vrij voelde van ongemotiveerde ge-
woonten“ en dus als predikant ging paardrijden.
Herbart komt er af zonder één woord van critiek
op zijn wijsgeerig standpunt; en zoo zou er meer
zijn te noemen.

Met incorrectheden moet men in een boek als
dit voorzichtig zijn. Op pag. 202 staat, dat Salz-
mann stierf in 1811, op pag. 206 staat als zijn
sterfjaar 1810. Het eerste is juist. Onder een plaat
op pag. 126 staat „Lel“, dit moet zijn Lels. Het
heeft geen zin hier meer voorbeelden te noemen;
ter gelegener tijd hoop ik de schrijvers nog wel
op enkele dingen opmerkzaam te maken.

Maar — nu heb ik nog een bezwaar. Of eigen-
lijk — een bezwaar is 't niet. Er is iets dat me
bedroeft.

Ik wil daarover niet teveel zeggen. Alleen dit:
Aan Jan Ligthart worden twee pagina's ge-
wid, waarbij portret. Aan Dr H. Bavinck zes
en een halve regel, plus portret. Is dat verdiend?
Meer wil ik niet zeggen. Het spijt me heel erg
van dit boek.

In dezelfde richting zouden omtrent dit boek
meer opmerkingen zijn te maken.¹⁾

Wanneer men een boek schrijft als dit, moet
het een eigenaardig genoeg zijn, den titel te
moeten vaststellen.

Het is m.i. de schrijvers niet gelukt in den titel
precies te zeggen, wat het boek geeft. Immers ge-
schiedenis van de opvoeding is in het boek
weinig; heel weinig in vergelijking met het vele,
dat over onderwijs handelt. Wellicht, dat daar-
uit ook de fout omtrent Bavinck is te verklaren.
Veel wordt gezien uit den hoek van de onderwijs-
methodiek. Toch is dat een ietwat oud, 'k had haast
gezegd, verouderd standpunt. Tegenwoordig dringt
al meer door de gedachte, dat methode ook een
kwestie van beginsel is. En dat dus de beginselen
heel de beschouwing en ook de methodiek dragen.

Het spijt me wel, dat die gedachte in het boek
niet consequent werd doorgetrokken.

Toch moet ik erkennen, dat er bij de schrijvers
wel op meer dan één plaats een ernstig pogen
wordt gevonden, in de bedoelde richting. En die
poging is zeer dikwijls goed geslaagd. Maar niet
steeds werd gepoogd! (zoo b.v. bij Montessori, Ligt-
hart, Dewey; zelfs bij Dewey niet!).

Hoezeer we dus ook dit boek een tweeden druk
stellig toewenschen, we hopen van harte, dat dan
sommige hoofdstukken nog eens flink principieel
onder handen genomen worden — en dat er wat
meer evenwicht komt hier en daar.

Overigens: we zijn een mooi boek rijker ge-
worden.

J. W.

¹⁾ Bv. Montessori 4 pag. met portret; Oosterlen
afwezig. Bij de „differentiatie“ alleen de stichting voor
blinden (de eerste) van Dr C. E. v. Koetsveld plm. 1860 te
's-Gravenhage. 's-Heerenloo, Lozenoord, Groot Emmaus, Effatha
enz. hadden toch even genoemd moeten zijn.

deputaat“, in welke kwaliteit hij in 1629 de Synode
van Leiden en in 1630 die van Schoonhoven moest
bijwonen. Sedert is hij op geene Zuid-hollandsche
Synoden meer verschenen.

Door al deze kerkelijke vergaderingen werd hij
herhaaldelijk, met anderen, in allerlei commissiën
gedeputeerd. Zoo bijvoorbeeld om de Staten te
winnen voor de approbatie der Dordtsche Kerken-
orde, waartoe deze echter niet te bewegen waren;
om maatregelen te beramen tot het veilig bewaren
der Dordtsche acta, die onder de hoede van de Sta-
ten-Generaal werden gesteld; om moeilijkheden op
te lossen met den Leidschen professor Vossius, die
eenigen aanstoot had gegeven door een boek over
Pelagius, doch de synode tevreden kon stellen; om
te onderhandelen met de hoogleeraren in de the-
ologie aan de Leidsche Universiteit over de invoering
van het te Dordrecht vastgestelde onderteekening-
formulier, welke onderhandelingen ten slotte wer-
den verdaagd tot de volgende, nimmer gehouden,
Nationale Synode; om te Rotterdam in zwang zijnde
conventikels in kerkelijke banen te leiden, en —
last not least — om bij de Staten aan te dringen
op maatregelen tegen de Remonstranten, die na den
dood van Maurits steeds openlijker begonnen op
te treden. Over al deze punten, waaronder er zijn,
die ook voor het kerkelijk leven onzer dagen niet
zonder belang zijn, ware veel te zeggen, doch ik
moet mij bepalen tot deze enkele opsomming.

Door al deze besognes is Voetius doorkneed ge-
worden in het Kerkrecht; en zoo werd hij ook op
deze wijze voorbereid voor zijn arbeid als hoog-
leeraar, waarvan de onschatbare *Politica Ec-
clesiastica* de vrucht zou worden.

JOH. C. BREEN